

KADINLIK ARZULARI: GHADA AMER

Öğr. Gör. Gülcan Şenyuvalı

Cixous, ataerkil düzende ancak zengin ve çoksesli olduğunu kabul ettiği dişil yazın ile mücadele edilebileceğine inanır ve bundan dolayı çağdaşı diğer feminist kuramcılar gibi mitolojik hikayelerin analizinden yararlanır. Cixous, bu hikayelerin içinde ataerkil toplumun inşasına dair verileri bulur ve psikanalitik okuma yaparak bunları değerlendirir. Fallusun üstünlüğü fikrine kadını mahkum ettiklerini düşündüğü Freud ve Lacan'ın *cinsel fark* yaklaşımlarını onaylamayan Cixous, buna karşılık ve karşıt olarak *cifte cinsiyet* olanağından söz eder.

Doğa/kültür, zihin/kalp, biçim/madde, konuşma/yazı gibi düalist düşünce ve onun siyasal düzenlemelerini belirleyen sıradüzenler temelde Batı düşüncesini oluşturan yapılardır ve Cixous, bunlara karşıdır. Çünkü bu durum, sorgulamasız kadının doğallığına yapılan vurgunun ve kabulün sözkonusu mevcut söylemleri farkında olmaksızın benimsemesi anlamını taşımaktadır. Ayrıca Cixous'ya göre, mevcut düzende, “arzusundan vazgeçmeyen” kadın, histeriye itilen kadındır; rahatsız eden ve rahatsızlıktan başka bir şey olmayan kadındır.(1)

Tam da bu noktada Ghada Amer'in çalışmalarında, arzusuna sahip çıkan ve iktidar söylemine karşıt ve ona rağmen kadının geleneksel malzemesi olan iğne iplik ile kendine özgü bir dil oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Sanatçıyı daha yakından tanımak adına, kısaca hayatına bakacak olursak, farklı kültürlerle zenginleşen ve bu kültürlerden beslenen Amer, Kahire'de doğar, 11 yaşında ise ailesiyle beraber Paris'e yerleşir. Bir dönem Harlem'de yaşadıkdan sonra New York'a taşınır. Bugün ise hayatını New York'ta sürdürmekte ve üretimine burada devam etmektedir. Amer, Mısır'daki çocukluk anılarından ve Fransa'daki yetişme sürecinden etkilendiği gibi, bir New Yorklu gibi Amerika'ya da uyum sağlayabilmiştir. Mısır kökenli sanatçının çalışmaları, İslam kültürüne ait imgeler içermesine karşın Batı sanatına olan bağlantısı da dikkatlerden kaçmaz. Bu kültürlerden biri olmadığında Ghada Amer'den söz etmemiz olanaksızlaşır. Aynı zamanda Amer'in çalışmalarını, Batı ve Doğu geleneklerinin bir sentezi olarak nitelendirebilmemiz de mümkündür.

Öncelikle, Ghada Amer'i biraz daha anlayabilmek için Edward Said'in, "Entelektüel; Sürgün, Marjinal, Yabancı" adlı kitabındaki "sürgün" kavramına bakabiliriz. Burada Said, entelektüeli metaforik anlamda sürgün, marjinal ve yabancı olarak tanımlar. Said, sürgünün içinde yaşadığı toplumun yerlilerinden olmadığını orada hep tedirgin, rahatsız ve başkalarını da rahatsız eden bir yabancı olduğunu söyler. Ayrıca Said'in entelektüel/sürgün kavramı, evrensellik idealinde dayatan; dilinin, milliyetinin ve geçmişinin sunduğu kolay kesinliklerin ötesine geçmeye çalışan, farklılığı yoksunluk olarak görmeyen ve bir keşif süreci olarak yaşayan kişi, tanımlamasını içermektedir. Said, bu kavramı çokluk ve origin olarak gördüğünden, kayıp ve özlem durumu olarak anlaşılmasını reddeder. Sürgün, günlük karşılaşmalarındaki deneyimlerinden yararlanarak ve kendisini oluşturan çoklu kültür mirasından doğan zenginlikle alternatifler ortaya koyabilir. Tıpkı Amer'in çalışmalarında olduğu gibi. Pekçok insanın öncelikle, tek bir kültürden, mekândan, tek bir evden haberdar olduğunu, sürgünün ise en az ikisini bildiğini ve bu çoğulluğun sürgüne eşzamanlı boyutları olan, çok sesli bir farkındalık yarattığını söyleyen Said, aynı zamanda kültürlerin seyahat ettiğini, değiştiğini, büyüdüğünü ve öldüğünü de belirtir.(2)

Amer'in kendi hayatı her ne kadar yukarıda Said'in tanımladığı sürgün kavramı ile birçok yönden benzerlikler gösteriyor olsa da söz konusu bu kavram, Ghada Amer'in işlerinde asla bir başlık ya da biyografik bir referans şeklinde değildir. Ancak Amer'in pek çok paralel söylemin üstesinden gelebilmesi, onun aynı anda hem sürgünde hem de yurdunda olmanın zengin deneyimini içermesiyle ilgili olduğu söylenebilir.

Ghada Amer sahip olduğu bu kültürel zenginlikle, 1990'ların başında ürettiği çok sayıda işinde, metin ya da yazıyı farklı şekillerde sanatına dahil eder. Ayrıca Amer, görsel popüler kültür ürünü imgelerden alıntı yaptığı gibi yarı pornografik dergilerden ya da kadınların çeşitli durumlardaki çizimlerini içeren okul kitaplarından aldığı görüntüleri de çalışmalarında kullanır, örneğin: "*Cinq Femmes qui Travaillent*" (Çalışan Beş Kadın) veya "*La Femme qui Zappe*" (Zap yapan kadın) ya da "*Au Super-marche*" (Süpermarkette) adlı eserlerinde olduğu gibi. Amer, heykeller, enstalasyonlar ve resimler için de metinlerden alıntı yapmakta ve yeniden üretmektedir. Metinsel kaynaklar çok fazla ve çeşitlidir, bunlar sözlük tanımları, masallar, efsaneler ve dergi yazılarından oluşan Arapça ve Batı kaynaklı metinlerdir. Alıntı yapma yöntemi, görüntülerde olduğu gibi metinlerde de değişime uğratılmaktadır. Yazı, herhangi bir yeniden üretim teknolojisi ile basılmaz ya da kopyalanmaz, emek isteyen nakış işleme yöntemi ile aktarılır. Tuval ya da başka bir yüzey üzerine elle işlenirken, bir yandan da

geleneksel kadın sanatını güçlendirmekte, görüntü, yazı, işçilik, form olarak anlaşılacak ya da algılanmak için tamamen dönüşmektedir.

1993 yılına ait "*The Definition of Love according to the Petit Robert*" (Petit Robert'e göre aşkın tanımı) adlı çalışma, tuval üzerine doğrudan nakşedilmiş, aşk kelimesinin sözlük tanımıdır. Benzer şekilde "*Conseils de Beauté*" (Güzellik Önerileri, 1993), kadın hijyeni, süslenme ve çekicilik üzerine tavsiyeleri içeren, farklı renklerle işlenmiş bir metin sunmaktadır. "*Barbie Aime Ken, Ken Aime Barbie*" (Barbie Ken'i seviyor, Ken Barbie'yi seviyor) adlı çalışmasında ise, iki mankenin bedeni üzerine söz konusu bu cümleler işlenmiştir. Ghada Amer Barbie ile Ken arasındaki hayali aşkı, iki bebekten çok sanki Mecnun ve Leyla ya da Romeo ve Juliet'i işler gibi ifade etmektedir. Hayali bir Barbie ve Ken için doğal boyutlarda giysiler oluşturmuştur. Giysiler birbirlerine tamamen bağımlılıklarını tanımlayan rollerini anlatan metinler ile kaplıdır. Her ne kadar bebekleri çok fazla ciddiye almamak gerekse de bunlar hala vakti geçmiş cinsel rollerin klasik birer sembolüdür ve eski moda erkek ve kadın algısını aktarmaktadırlar. Konuya yaklaşımını bu kadar canlı kılan ise bu çocukluk ikonaları ile eğlenebilmesi ve Barbie ile Ken'e hayatlarında yeni bir soluk verebilmesidir. Amer'in "*Encyclopaedia of Pleasure*" (Haz Ansiklopedisi) yapıtı, 2001 yılına ait büyük bir enstalasyondur. Ana temaları ve metodolojisi 1997 yılındaki sergilediği "Private Rooms"a benzerken, burada kadın cinselliği ve hazzı hakkında kısımlar içeren Kuran'dan pasajlar, Arapçadan Fransızcaya çevrilmiştir. Büyük giysi çantaları üzerine yazılmış işlerdir bunlar. Bir çubuk üzerinde asılı duran çantalar parlak saten kumaşlardan yapılmış, zengin doygun renklerde boyanmış ve kaligrafik yazılar ile kaplanmıştır. Metinsel bir müdahale olarak iş, kadın öznelliğini ve cinselliğini İslam içerisinden alırken izleyenlere benzersiz bir görsel haz sunmaktadır. "*Encyclopaedia of Pleasure*" çalışması da benzer biçimde kumaşla kaplı, dört farklı boyutta 57 kutudan oluşmakta, tasarımları ve boyutları ile atmosferik *haute couture** tavrılarına rağmen sandıklara benzemektedir. Bu kirli beyaz kumaş kaplı kutular, altın iplerle nakşedilmiş yazılar ile tüm yüzeylerinden sarmalanmıştır. Amer, bu çalışmalarında uyguladığı "*Sırma*" olarak bilinen modern İslami bir teknikten ilham aldığını ve bu uygulamanın erkekler tarafından Kuran'dan alınan metinlerin siyah kumaş üzerine altın nakış ile işlenerek hatıra eşyası ya da Kuran metinlerinin diğer popüler kültür kullanımları dahilinde gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Tuval şeklindeki kutular üzerine işlenen kaligrafik metinler, 10. yüzyıl sonu ve erken 11. yüzyıla ait İslami risale alıntılarında bir örneklemedir. "*The Encyclopaedia of Pleasure*" olarak bilinen bu eser, Ebu Hasan Ali Ibn Nasr El Katib tarafından Allah adına yazılmış olup, tamamen İslami bir metin olarak kabul edilmektedir.

Ansiklopedinin amacı insan cinselliği üzerine o dönemki İslami bilgiyi bir araya getirmektir. Daha çok ilmi olan bu metin, şevk uyandıracak şekilde erotik bir metin değil, öğretmek ve tartışmak için yazılmış, etkileyici bir kapsama sahiptir. Ayrıca bu eserde, Kuran'dan alıntılar yaparak diğer önemli İslami teologların ve alimlerin fikirlerini anlatmakta, sosyal uygulama, fikir ve atasözleri ile destekler sunmaktadır. Bu göndermeler çerçevesinde görülmektedir ki bu ansiklopedi kavramı, zamanında gizli bir metin olarak algılanmamıştır. Cinsellik, haz, erotizm 11. yüzyıl İslam'ında insan davranışı ve sivil toplumda önemli ve merkezi bir durumdadır. Cinsellik içerisinde iyi bir konuma gelmek ve iyi bir âşık olabilmek iyi bir Müslüman olmaktan geçmesi Ali İbn Nasr'ın ansiklopedik misyonunda kullandığı düşüncenin kaynağıdır. Görünüşe bakılırsa bu ansiklopedi türünün tek örneği bir metin değildir. Sahar, *"The Encyclopaedia of Pleasure and the Politics of Eroticism"* (Haz Ansiklopedisi ve Erotizmin Politikaları) adlı araştırmasında ansiklopedinin disiplinlerarası birçok görevi olduğu "neredeyse 10. yüzyılın sonlarında yazılıp geniş alana dağıtıldığı ve 16. yüzyıla kadar devam eden bu sürecin 17. yüzyılın başlarında ortaya çıkan sansür ve dejenerasyon sonucu entelektüel ve bilimsel geleneğin devam ettirilememesi ile sonlandığının" altını çizmektedir.(3)

Ghada Amer'in ansiklopediyi seçmiş olması öncelikle tarihsel bir iade-i itibar hareketidir. İslam tarihinin erken dönemine ait, İslam'ın gelişmekte ve güçlenmekte olan bir din olduğu, baskı ve tepki içermediği, İslami ve Arap âlimlerin bilim ve ilerlemede başı çektiği bir anı, günümüze taşırken bizlere İslam kültürünün tarihi gücünü ve Batı kültürü üzerindeki etkisi ve onunla olan etkileşimini gösterme çabası olarak nitelendirilebilir. Ghada Amer, ansiklopediyi oluşturan toplam kırk iki kısımdan yedisini seçip, kadın hazzı ve cinselliği üzerinde duranları öne çıkararak hem Arap dünyası hem de Batı kültüründeki cinsiyetler arası eşitsizliğe dikkat çekmeye çalışmıştır. Çünkü Batı, Aydınlanma ile birlikte görsel olanı değerli kılan modern anlayışla, ayrımcılık konusunda en az Doğu kadar sorumlu görülür. Yapımı Kahire'de gerçekleşen ansiklopedi pek çok göndermeler içeren konusundan dolayı üretim süreci zorluklar içermiştir. Yukarıda da bahsettiğimiz Arap geleneğine ait olan *"Sırma"* tekniği ile oluşturulan çalışmayı, orijinal Arapça olarak basmak sakınca doğuracağından Mısırlı kadınlar metinleri İngilizce çevirisinden, belki de birçoğu için hiçbir şey ifade etmeden, kumaş üzerine kopyalamıştır. Sonrasında Mısırlı erkekler nakış işini yürütmüştür. Bu proje için tutulan tüm çalışanlar sadece sansürden kaçmamış aynı zamanda, bilmeden de olsa, tarihi bir İslam metnini ve bu noktada kendi tarihlerini ehlileştirme ve ele alma fırsatını bulmuşlardır.

Bazı eleştirilenlerce, “*The Encyclopaedia of Pleasure*” çalışmasını nefes kesen, gösterişli ve kolay bulunmaz bir sanat eseri olarak görülmektedir. Yumuşak pamuk kumaşlarla kaplı nakış işlemeli kutu ve parıldayan kaligrafi, düzenli ancak asimetrik bir şekilde yerleştirilmiştir. Tüm yüzeyler zarif ve sıra dışı bir biçimde güzel kaligrafik yazılarla kaplı, artık dini risalelerden çok insan cinselliği gibi konuları içeren kutsal yazıların bir hatırası gibi durmaktadır.

Enstalasyon, izleyeni hem ödüllendirmekte hem de hayal kırıklığına uğratmaktadır. Amer’in sanatında bu oyunu sıkça görmek mümkündür. Verilen metin, enstalasyonun ana konusudur, izleyenin ellerinden kayarak tarihsel bir yol ayrımında, sanki şuracıktaymış gibiyken yine de ulaşılmazdır. Metin geri dönmüştür ancak, Amer’in işi içerisinde asla kolay ulaşılabilir şekilde değildir. Tıpkı tuvallerinde yer alan, mastürbasyon yapan kadın imgelerinin tekrar eden görüntülerini içeren resimlerin üzerini örten ipler gibi, metin de kapanmakta, örtülmekte, netliği bozulmakta, parçalara ayrılmaktadır. Ansiklopedi’de olduğu gibi, metin her yandan akarken tek bir cümle bile toparlanması güç haldedir. Kaçınılmaz olarak izleyen, Amer’in tüm kaynak malzemesine karşı takındığı tutum sonucu, kendi deşifre, yorum ve evrim sürecine itilmektedir. Arzu ve merak tatminsiz kalmakta ancak, bu istek ve arzu, bu tamamlanmamışlık ve tatminsizlikle tamamen ortaya çıkarılmaktadır. Ghada Amer’in işleri genel olarak dışı hazzını konu edinen çalışmalardır. Hannah Wilke, Carolee Schneeman ya da Mary Kelly gibi Amer de, hazzın gerekliliğini savunan uzun bir geleneğin parçasıdır. Doğal olarak bu görevi yapan görsel dili bulmak uzun çalışmalar gerektirmiştir. “Private Rooms”, “Encyclopedia of Pleasure”, “Big Drips” gibi işler diğerlerinden farklı olarak dışı hazzını bir adım daha ileriye götürdüğü söylenebilir. Ancak eğer Amer’in işinde haz söz konusu ise bu çok daha farklı ve daha merkezde yer almaktadır. Her şeyi üreten, her şeyi konuşuran, her şeyin haz almasını sağlayan, her şeye söylem bulan bir kültürde dışilin tarihidir söz konusu olan. Kendisine yabancılaşan kadın, kurtuluşu kadınsı haz sayesinde yakalayabilmelidir.

“Cinsel kurtuluş, yalnızca dışil hukukun, konunun, hazzın dayatıldığı bu stratejiyle mümkündür. Cinsiyet olarak dışil ile cinselliğin çoğaltılmış kanıtı olarak hazzın aşırı ışılandırılması ve sahneye konması.

Porno ise hepsini açıkça sergiler. Apaçıklık, haz ve anlamlılık üçlemesi olarak porno, haz duyulan dışilin bu denli kuvvetli bir biçimde yükseltilmesinden başka bir şey değildir; sırf, <siyah kıta> üstünde öteden beri dolaşan belirsizliği gömebilmek için yapılır her şey. Hegel’in sözünü ettiği, <insan topluluğunun sonsuz ironisi> de bitti artık. Bundan böyle kadın haz duyacak ve neden haz duyduğunu da bilecek. Bütün

dişilik görünür hale getirilmiş olacak –hazzın amblemi kadın olacak, haz ise cinselliğin amblemi".(4)

Jean Baudrillard'ın "*Baştan Çıkarma Üzerine*" adlı kitabında kadınsı hazzı savunan yukarıdaki bu metni, Amer'in çalışmalarındaki imgeleri destekler nitelikte olduğunu söyleyebilmemiz mümkündür. Ayrıca Baudrillard'a göre cinselin yakın ve sıradan bir amacı vardır: Haz, yani arzunun yerine getirilmesinin doğrudan biçimi. "...Kadına özgü haz, daima yeniden yüceltilebilir; oysa, erkeğin bağlı olduğu ve kaçış yolu bulamadığı böyle bir kadının haz talebi, erkeğin dayanak noktalarını yitirmesine ve tam bir olumsuzluk duygusuna yol açar... Bütün arzu talebe geçtiğinde dünya tersyüz olur ve patlar. Hiç kuşkusuz bu nedenle kültürümüz, kadınlara hiçbir şey istememeyi öğretmiştir; giderek hiçbir şey arzulamasınlar diye." François Roustang "Un Destin si Funeste" adlı kitabından Baudrillard'ın alıntılacağı bu açıklama, bize "Jouissance:haz"*** yasağının argümanını verir niteliktedir.

Bu haz yasağına karşın Amer'in imgelerinin beklenmedik ve başka bir arzu tanımlaması yapıyor olması da muhtemeldir. Lundstrom, Ghada Amer'in işindeki arzunun Freud ya da Lacan okumalarından çok Deleuzcu bir arzu olduğunu öne sürmenin daha mantıklı olacağını ifade eder. Arzuyu arzu-yanlısı olarak algılamak, aradığı ve istediği şeyi elde etmeye çalışırken ortaya çıkan bir şey olarak görmek, bir eksikliği ifade ettiğini ve bu eksiklik giderildiğinde de değerini yitirdiğini öne sürmek yeterli olmayacaktır. Doygunluk elde edilir ve bu şekilde arzunun kendisi elenir ve arzunun nesnesi bu şekilde yakalanır.(5) Lacan'a göre "Her arzu sürekli doldurmaya çalıştığı bir eksiklikten kaynaklanır"(6) en temelinde nostaljik bir arzudur, anne çocuk simbiyozuna*** duyulan özlemdir ve bu şekilde de daima tamamlanmamış, kararsız ve kırılabilir oluşumuzu göstermektedir.

Gahada Amer'in işlerinin, insan deneyimimizin doğrularını arzunun hem bir eksiklik hem de bir onaylama olması kavramında bulmasına ışık tutması bunun bir göstergesi olarak düşünülebilir. Çifte bir hareket izleyeni, Ghada Amer'in eseri içerisinde konumlandırır. Bu durumda noksanlık ve özlem gözlemlenir ve arzunun da üretildiği ifade edilebilir. Ancak arzu nesnenin dışında bir yerden serbest bırakılır, evin hiçbir yerinde ya da belirli hiçbir yere doğru seyahat ederken herhangi bir eksiklik ya da özlemle bağ kurulmaz, sadece seyahat eder ya da yeni bir anlamla zenginleşir.

Notlar:

* **haute couture**: kişinin özel beğenisine göre hazırlanmış, özel tasarım elbise.

** **Jouissance** Lacan'ın Freud'un "haz ilkesinin" ötesine yerleştirdiği bir kavramdır. Freud'da haz (Lust) bedensel/ruhsal bir gerilimin boşalmasından ibarettir (aynı şekilde Unlust da bu gerilimin sürekli kılınmasıdır). Dolayısıyla haz, bir tatmin ve rahatlama duygusuyla birlikte anılmalıdır. Oysa jouissance basit bir tatminin ötesinde, bir "dürtü tatmini"dir; dolayısıyla imkansızdır. Örneğin ilksel eksiğin (anneden koparılmış olmanın) giderilmesi arzusunun gerçek bir tatmini yoktur, ancak psikotik bir durumda mümkündür bu tatmin; oysa jouissance bu eksiğin giderilmesi fantezisini yaratarak kendini Gerçek'te temellendirir. Haz, benliğin/tinin iç dengesini kurmaya/korumaya yöneliktir; jouissance ise bu dengeyi daima bozarak "haz ilkesinin ötesine" geçer. Acıda, ölümden, semptomların sürdürülmesinde bulunduğu farzedilen paradoksal haz, aslında haz değil jouissance'ın ta kendisidir. (bkz. Slavoj Žižek, İdeolojinin Yüce Nesnesi; Sözlük: Jouissance Maddesi", Çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2002, 248 s.)

*** **simbiyoz**: ortak yaşam

1- Jo Anna Isaak, **Feminism and Contemporary Art: The Revolutionary Power of Women's Laughter (Re Visions: Critical Studies in the History and Theory of Art)**, Routledge, July 1996.

2- Edward Said, **Entelektüel: Sürgün, Marjinal, Yabancı**, çev. Tuncay Birkan, 1. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995.

3- Jan-Erik Lundstrom, "**Repeated Pleasures, Desires Unbound: The Work of Ghada Amer**", katalog metni.

4- Jean Baudrillard, **Baştan Çıkarma Üzerine**, çev. Ayşegül Sönmezay, 2. Basım, Ayrıntı Yayınları, 2005, 31 s.

5- Jan-Erik Lundstrom, **Repeated Pleasures, Desires Unbound: The Work of Ghada Amer**, **Çekim Merkezi** (Centre of Gravity), İstanbul Modern, 2005, 69–70 s.

6- Terry EAGLETON, **Edebiyat Kuramı Giriş**, Çev: Tuncay Birkan, 2. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004, 304 S.